

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд

Техники за разширяване

на простите групи със съществително име в състава им

на

Малина Георгиева Стойчева,

редовна докторантка

в Професионално направление 2.1. Филология / Български език

Научен ръководител: проф. д-р Руска Станчева

Настоящата рецензия е изготвена в изпълнение на Заповед № РД-09-17 / 31.03.2026 г. на Директора на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ за откриване на процедура за защита на дисертационния труд на Малина Георгиева Стойчева. За целта ми бяха предоставени следните материали: дисертационен труд, автореферат (на български и на английски език), копия от дипломите на докторантката, копия от сертификатите за периода на обучение, публикациите по темата на дисертационния труд, таблица с получените кредити през периода на обучение, декларация за оригиналност и достоверност на дисертационния труд.

Данни за докторанта

Малина Георгиева Стойчева е завършил българска филология (бакалавърска степен) и лингвистика (магистърска степен по „Лингвистика – езикова система и речевни практики“) в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Докторантката е изпълнила минималните национални изисквания с трите си публикации по темата на дисертацията.

Общи сведения за дисертационния труд

Предоставеният ми дисертационен труд се състои от 170 страници, в които се включват: списък с използваната литература (76 заглавия), списък с източници (два източника), декларация за оригиналност на труда, справка за приносните постижения на дисертацията.

Рецензия

Дисертационният труд се състои от увод, три глави и заключение. Уводът дефинира обекта и предмета на изследване на труда – именната група (фраза). Уговорена е методологичната рамка, в която се полага анализът, а именно – граматиката на зависимостите, като фокусът в труда е върху техниките за разширяване на простите синтактични групи със съществително име в своя състав.

В **Първа глава** е представен преглед на някои възгледи в езиковедската литература относно същността на именната фраза. Проследява се развитието на понятието за именна фраза в синтаксиса от ранните модели (депендентни и конституентни) до някои съвременни теории. Дефинират се ключови понятия като главен член, модификатор, йерархични структури. Изясняват се основните терминологични различия при определянето на понятието според изследователи, работещи в различни теоретични парадигми. Обобщено се представят основните принципи при анализа и класификацията на именните фрази. Още в тази първа част на труда се очертава рамката за прокарване на разграничението между именната проста (синтактична) група и съставната лексикална единица с цел определяне (и ограничаване) на обхвата на изследването, което е и един от формулираните приноси. Направен е и критичен преглед на критериите за разграничаване на съставни лексикални единици и синтактично съчетание с главен член съществително име, като са възприети най-общо два – членуване (или промяна на формата) на първия компонент и възможността за употреба на модификатор между двете съществителни.

Бележки

Задачата, която си поставя дисертационният труд, е сложна, най-вече поради обстоятелството, че за именната фраза има множество изследвания, немалко емпиричен материал и разнообразие от формулирани теоретични постановки. Част от изследванията са обобщени в дисертацията – и по практически причини (част от тях са използвани по-нататък при описанието на именните фрази и техниките за разширяване и аргументацията на анализа), и защото е невъзможно да се обобщи и да се цитира в относителна пълнота огромната литература по темата. Оттук и известна нееднородност при подбора на класификациите, които се разглеждат (седемнайсет на брой) – спрямо езика, който се анализира, вида словосъчетание (вида на връзката, напр. при М. Алмалех са само NN, макар че това изследване е важно за дисертацията, тъй като именно групата NN е сред тези, към които се подхожда по-критично при описанието и анализа).

В обзора на изследванията по темата са коментирани някои трудове върху именната фраза в славянските езици (каквото е българският), макар че акцентът е върху изследвания на английската и на българската именна фраза. Забелязват се неточности, свързани с по-общото представяне на именните фрази в славянските езици (руските примери е добре да бъдат предадени на кирилица; българският също е славянски език, но при него няма морфологична реализация на падежите при имената, а падежните отношения (в рамките на именната фраза) се изразяват с предложни фрази (най-често), както и с някои прилагателни – тоест следва да се определят например като фрази, изразяващи притежателни отношения, притежателни фрази и под. (когато става дума за такива отношения) в случаите, в които става дума за такива фрази, а не като фрази в родителен падеж, каквито са те в останалите славянски езици).

Втора глава представя по-детайлно теоретичния подход, който е следван в дисертацията, а именно – граматиката на зависимостите. Представени са общите постановки на някои депendentни теории, сред които зависимостният модел на Л. Тениер (1958), теорията „Смисъл – текст“ и теорията за езиковите зависимости (2015) на И. Мелчук, усложнените структури в рамките на граматиката на думата на Р. Хъдсън (2006) и „универсалните зависимости“ (Universal Dependencies). Направена е най-обща съпоставка и с конституентния подход. Подчертана е бинарността на отношението – директна връзка между главен и зависим елемент в депendentната теория. Очертана е разликата между опора (главен член) и управител във функционален план – синтактичната структура се изгражда от отношения на зависимост между думите, една от които е управляваща, като всяка дума в изречението (освен главния член) зависи от друга дума. Централни тук са понятията за управител и депendent, йерархия на свързаност и синтактична валентност.

В дисертацията накратко са представени и някои предимства и недостатъци на подхода според изследователите, работещи в тази рамка – предимство е елегантността на описанието на структурите в езици със свободен словоред (според П. Осенова), а недостатъци се отчитат при описанието (и анализа) на координацията, както и при определянето на опората на групата. В първия случай решението на Мелчук за групирането за мен е своеобразен „мост“ и към конституентния анализ.

Отделно в тази глава е представена типология на простите групи с главен член съществително име. Разгледани са структурните особености на пет прости групи с главен член съществително име (и подчинен член прилагателно, съществително,

наречие, числително и предлог), за да се очертаят зависимостите между съставните им елементи и граматическите механизми, чрез които се реализира подчинителната връзка между тях – съгласуване, управление, прилагане и предложно свързване. Разгледани са словоредът, формите на елементите на фразата, ограниченията за съчетаемостта и др. Представени са и мненията в литературата относно главния член и реализацията на връзката му с подчинения.

Бележки

Макар функционално-генеративното описание на П. Сгал (и Хаджичова, Паневова и др.) да се отбелязва, според мен на него е трябвало да се отдели малко повече внимание, защото то съчетава в някаква степен механизми от двата основни подхода на описание, като при това постига и една много адекватна практическа реализация – под формата на Пражкия корпус с депendentни синтактични описания (Prague Dependency Treebank).

В **Трета глава** се предлага описание на реализациите на техниките на разширение на девет прости (синтактични) групи, в състава на които участва съществително име – като главен или като подчинен член. Представени са възможните начини, по които изследваните прости групи може да се разширят в три позиции – вляво, в средата и вдясно. Примерите са извлечени от корпусни данни (от Българския национален корпус).

Във всяка група последователно се анализират първо предпоставените разширения, след това разширенията в средата на простата група, и накрая – задпоставените разширения. При две от групите – с две съществителни и с числително и съществително, се коментира кой е главният член в групата и се излагат критерии, според които се определя той. Съществена особеност на подхода, следван в дисертацията, е, че в групите с числително име то се анализира по-скоро като главен член.

В тази глава е описана и т.нар. разширена именна група, състояща се от поне три компонента – главен член, подчинен член и модификатор към един от членовете (т.е. проста именна група + модификатор). Изведени са и двата критерия за това, че дадена лексикална единица разширява съответната проста група – словоред и позиция (модификаторът на една проста група не може да е главен член в рамките на простата група, в която участва). Коментирани са и механизми на рекурсията.

Първите пет прости групи са с главен член съществително (N A (прилагателно), N N, N Adv (наречие), N Num (числително) и N Pr (предлог)), докато в останалите четири групи (Num N, A N, Pr N, Inc (междуметие) N) съществителното е подчинен член.

Специфики при описанието и анализа могат да се открият при групата N N, както и при групите с числително в състава и с междуметие като главен член. За разлика от други депendentни подходи (като например този на универсалните зависимости (UD)) тук предлогът се приема за главен член в групата, в чийто състав участва.

При групите N N са изведени и коментирани с примери критерии за разграничаване на именно съчетание (проста група) и съставна единица – членуване на първото съществително и възможност за вмъкване на модификатор между двата компонента. Представени са и критериите за определяне на главния член в групата N N (направен е преглед на възгледите по въпроса и предлаганите критерии и мотивировка): членуване (най-често на първото съществително), въвеждане с предлог на едното име (най-често второто), съгласуване със сказуемото.

Особеност на подхода към числителните (бройните, както и *много, малко, колко, няколко* и под.) е, че те са анализирани като главен член (този подход е добре аргументиран чрез формалните критерии, които са приложени и от авторите на *Нормативната граматика на българския език*). При представянето на групата с числително в състава Num N, където числителното трябва да е главен член, дисертантката аргументирано оставя отворен въпросът (в рамките на дискусияното изложение), тъй като критериите, които се извеждат съобразно и посочените и прилаганите в езиковедската литература, не насочват към единно и непротиворечиво решение.

Бележки

Амбивалентното отношение към числителните се отразява и при анализа на простите групи, при които съществителното е главен член (N Num), който е разширен с друга проста група с главен член числително (разширено със съществително на свой ред) (*височина два метра, чакането четири години* и под., където е възможна поява на: *височина (от) два метра, чакането (от) четири години; чакането (с) години, годините чакане*). Според мен описанието на тази група може да се възползва от групирането (което е предложено при координацията), т.е. изрично да се аргументира разширяване именно с група с главен член числително. Доколкото едно от безспорните предимства на депendentния анализ е именно в следването на преките зависимости (т.е. бинарността на отношението), тук факторът съседство не е толкова значим.

Интересна е простата група с главен член междуметие, където представянето е сравнително непротиворечиво. Очаквано, тъй като става въпрос за по-скоро предикативни единици, техниките на разширение в средата са и повече, отколкото при останалите прости групи, като и позициите на някои разширения са по-разнообразни. Доколкото това са все пак предикативни единици, не съм убедена, че включването им в текста е оправдано.

Поради огромния обем на емпиричния материал за тези синтактични групи (всъщност според някои хипотези структурата на именната фраза до голяма степен повтаря структурата на изречението) цялостен количествен анализ не е възможен (или по-скоро би бил нерелевантен, доколкото за такъв трябва да се приложат статически методи спрямо вида и обема на данните). Там, където са налице сравнително ограничени по брой срещания на определени структури, обаче според мен е добре да се приложи и коментира и извадка от емпиричния материал, който е ексцерпиран за целите на наблюденията и изводите.

Някои наблюдения са оставени без последващ анализ и коментар – разбира се, те биха могли да бъдат анализирани в отделно изследване (напр. за членуването прилагателно при групите със задпоставени разширения наречия, свързани без предлог). В общия случай е вярно, че кратките прилагателни местоимения разширяват само членувано съществително (или група с членуван член), но има и изключения при някои роднински наименования (*дъщеря ми, чичо ми, леля ми; но пък сина ми*).

В дисертацията липсва списък с използваните съкращения. Добре би било да има и приложение с основни (или дори по-редки и интересни) примери, които са изолирани от корпусните данни, с възможни схематични представяния на синтактичния анализ.

Заклучението много стегнато очертава изводите, които са направени в отделните части на Трета глава. Най-малко техники на разширение се използват в предпоставена позиция – тук се срещат предимно прилагателни и наречия (в текста на дисертацията са посочени примери с изнесени (извлечени, както ги наричат някои автори) и други елементи вляво, но те са доста по-малко в разгледания емпиричен материал), а в средата и отдясно техниките са много по-разнообразни (особено задпоставените, където най-често в сила е и рекурсията).

Въпрос

Въпросът ми към дисертантката тук е би ли се опитала да даде някакво обяснение за този дисбаланс на техниките за разширение (и в крайна сметка на елементите, с които се разширява главният член)?

Представеният дисертационен труд се отличава с безспорен научен принос в посока на представянето на именната фраза в българския език в рамките на граматиката на зависимостите. Действително, както посочва дисертантката, анализът на техниките на разширение може да послужи за допълване на формалното синтактично описание на структурните връзки в простите синтактични групи, разработено в *Нормативната граматика на българския език*. Основните постановки на текста са успешно апробирани в трите статии на докторантката, публикувани в сп. *Български език*.

Трудът доказва безспорно компетентността на дисертантката, уменията ѝ критично да анализира и да прилага научноизследователските методи. Въз основа на това убедено предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Малина Георгиева Стойчева научната и образователна степен „доктор“.

Рецензент: .....

(доц. д-р Цветана Димитрова)